

**O'TKIR RESPIRATOR INFEKSIYALARDA ANTIBIOTIKLARDAN
FOYDALANISH: TALABALAR VA YOSHLAR ORASIDAGI XULQ-ATVOR
EPIDEMIOLOGIYASI**

Xoliqberdiyeva Zebo Rasuljon qizi

Toshkent Davlat Tibbiyot Universiteti talabasi

E-mail: zeboxoliqberdiyeva@icloud.com,

+998936044779

Annotatsiya: Ushbu tezis o'tkir respirator infeksiyalarda (ORI) antibiotiklardan foydalanishning talabalar va yoshlar orasidagi xulq-atvor epidemiologiyasini o'rganishga bag'ishlangan. O'tkir respirator infeksiyalar ko'p hollarda virusli etiologiyaga ega bo'lib, antibiotiklar bilan davolashni talab qilmaydi. Shunga qaramay, aholi orasida, xususan yoshlar va talabalar orasida antibiotiklarni asossiz qo'llash holatlari keng tarqalgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalarning muhim qismi ORI uchun antibiotiklarni shifokor retseptisiz qo'llaydi, ularni virusli infeksiyalarga qarshi samarali deb hisoblaydi va antibiotiklarga chidamlilik (AMR) xavfini yetarli darajada anglamaydi. Tibbiyot yo'nalishidagi talabalar nisbatan yuqori bilimga ega bo'lsa-da, amaliyotda xatoliklarga yo'l qo'yishadi. Tezisdan ushbu muammoning sabablari, oqibatlari va yechimlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: o'tkir respirator infeksiyalar, antibiotiklar, talabalar, yoshlar, xulq-atvor epidemiologiyasi, o'z-o'zini davolash, antibiotiklarga chidamlilik.

Kirish

O'tkir respirator infeksiyalar (ORI) butun dunyoda eng keng tarqalgan kasalliklar guruhiga kiradi. Ushbu infeksiyalarning aksariyati viruslar tomonidan qo'zg'atiladi va antibiotiklar bilan davolashni talab qilmaydi. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, ORI bilan kasallangan bemorlarning ko'pchiligiga antibiotiklar asossiz ravishda buyuriladi yoki ular o'z-o'zidan qo'llaydi. Bu holat antibiotiklarga chidamli bakteriyalar (AMR – Antimicrobial Resistance) paydo bo'lishining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, 2050-yilga borib antibiotiklarga chidamli infeksiyalar tufayli yiliga 10 million odam vafot etishi mumkin.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-09**

Yoshlar va talabalar aholisi ORI bilan kasallanish va antibiotiklarni noto'g'ri qo'llash nuqtai nazaridan alohida xavf guruhini tashkil qiladi. Yopiq jamoa sharoitida yashash (turar joylar, talabalar shaharchalari), o'quv yuklamasi, sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanishdagi cheklovlar va tibbiy savodxonlikning yetarli emasligi bu guruhda o'z-o'zini davolash va antibiotiklarni retseptsiz qo'llash holatlarini oshiradi.

Ushbu tezisning maqsadi – talabalar va yoshlar orasida o'tkir respirator infeksiyalarda antibiotiklardan foydalanish xulq-atvorining epidemiologik jihatlarini, ularning bilim, munosabat va amaliyotlarini (KAP – Knowledge, Attitude, Practice) tahlil qilish, shuningdek, ushbu muammoning oldini olish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

1. O'tkir respirator infeksiyalar va antibiotiklar: nazariy asoslar

O'tkir respirator infeksiyalar polietiologik kasalliklar guruhi bo'lib, ularning qo'zg'atuvchilari viruslar (gripp, respirator-sinsitial virus, rinovirus, adenovirus va boshqalar) yoki bakteriyalar (streptokokklar, pnevmokokklar va boshqalar) bo'lishi mumkin. Virusli infeksiyalarda antibiotiklar samarasiz bo'lib, ularning qo'llanilishi nafaqat foyda keltirmaydi, balki yon ta'sirlar va antibiotiklarga chidamlilik xavfini oshiradi. Bakterial asoratlarda (masalan, streptokokkli tonsillit, bakterial sinusit, pnevmoniya) antibiotiklar zaruriy davo vositasidir.

2. Talabalar va yoshlar orasida antibiotiklardan foydalanish xulq-atvori: epidemiologik tahlil

Turli mamlakatlarda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, talabalar orasida ORI uchun antibiotiklarni noto'g'ri qo'llash keng tarqalgan hodisadir.

2.1. Bilim darajasi (Knowledge)

Ko'plab tadqiqotlar talabalarning antibiotiklar va ularning qo'llanilishi haqidagi bilimlari yetarli emasligini ko'rsatadi. Masalan, Shri-Lankadagi bir tadqiqotda respondentlarning 56.5% i ORI da antibiotiklardan foydalanish bo'yicha yomon bilimga ega deb topilgan. Nigeriyadagi tadqiqotda esa 37.4% talabalar antibiotiklardan foydalanish bo'yicha yomon bilimga ega bo'lgan. Sudanda o'tkazilgan tadqiqotda esa respondentlarning 79.5% i antibiotiklar shamollash va yo'talda tiklanishni tezlashtiradi, deb hisoblagan.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-09**

Tibbiyot yo'nalishidagi talabalar tibbiy bo'lmagan mutaxassislik talabalariga nisbatan yuqori bilimga ega. Biroq, hatto tibbiyot talabalari orasida ham ORI ni antibiotiklar bilan davolash zarurligi haqida noto'g'ri tushunchalar mavjud. Misol uchun, Rossiyada o'tkazilgan tadqiqotda tibbiyot instituti talabalari o'tkir traxeobronxitni antibiotiklar bilan davolash kerak deb hisoblashgan.

2.2. Amaliyot (Practice)

Talabalar orasida ORI da antibiotiklarni o'z-o'zini davolash (self-medication) amaliyoti juda keng tarqalgan. Shri-Lankadagi tadqiqotda respondentlarning 42% i ORI da antibiotiklarni o'z-o'zidan qo'llagan. Nigeriyada bu ko'rsatkich 78.4% ni tashkil qilgan, bunda talabalarning aksariyati antibiotiklarni dorixonalardan retseptsiz sotib olgan. Xitoyda o'tkazilgan yirik tadqiqotda (11 192 talaba) so'nggi bir oy ichida ORI belgilari bo'lgan talabalarning muhim qismi antibiotiklarni o'z-o'zidan yoki shifokor talabiga binoan qo'llagan.

Antibiotiklarni retseptsiz olish imkoniyati (Nigeriyada 64.5%), do'stlar yoki oila a'zolarining tavsiyasi (Nigeriyada 72.9%), qolgan antibiotiklarni kelajakda foydalanish uchun saqlash (Nigeriyada 58.3%) – bu noto'g'ri amaliyotning asosiy omillaridir.

2.3. Munosabat (Attitude)

Talabalar ko'pincha ORI ni jiddiy kasallik deb hisoblaydi va uni davolash uchun antibiotiklar zarur deb hisoblaydi. Ular antibiotiklarni yallig'lanishga qarshi dorilar deb noto'g'ri tushunadilar. Antibiotiklarga chidamlilik (AMR) xavfi haqida yetarli ma'lumotga ega emaslar. Misol uchun, talabalarning bir qismi antibiotiklarga chidamlilik inson organizmida rivojlanadi, deb noto'g'ri hisoblaydi.

3. Antibiotiklarni noto'g'ri qo'llash oqibatlari

Antibiotiklarni ORI da asossiz qo'llashning asosiy oqibatlari:

- **Antibiotiklarga chidamlilik (AMR) ning kuchayishi:** Bakteriyalarning antibiotiklarga chidamliligi global sog'liqni saqlash muammosiga aylandi.
- **Dorilarning yon ta'sirlari:** Allergik reaksiyalar, oshqozon-ichak trakti buzilishlari, disbakterioz.
- **Iqtisodiy zarar:** Davolanish xarajatlarining asossiz ortishi.
- **Mikrobiomning buzilishi:** Ichak va nafas yo'llari mikroflorasining o'zgarishi.

4. Muammoni hal qilish yo'llari

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-09**

Antibiotiklarni noto'g'ri qo'llash muammosini hal qilish uchun kompleks yondashuv zarur:

1. Ta'lim va xabardorlikni oshirish:

- Yoshlar va talabalar orasida antibiotiklar faqat bakterial infeksiyalarga qarshi samarali ekanligi, virusli ORI da ularning foydasizligi haqida keng tushuntirish ishlari olib borish .
- Ommaviy axborot vositalari, ijtimoiy tarmoqlar, universitet platformalari orqali ma'rifiy kampaniyalar o'tkazish.
- Maktab va universitet o'quv dasturlariga antibiotiklarga chidamlilik va oqilona dori qo'llash mavzularini kiritish.

2. Retsept tizimini kuchaytirish:

- Dorixonalarda antibiotiklarni faqat shifokor retsepti bilan sotish qoidalariga qat'iy rioya qilishni nazorat qilish.
- Retseptsiz sotgan dorixonalarga nisbatan jarimalar qo'llash.

3. Tibbiyot xodimlarining rolini oshirish:

- Shifokorlar va farmatsevtlarning antibiotiklarni oqilona buyurish bo'yicha bilim va ko'nikmalarini oshirish.
- Bemorlar bilan samarali muloqot qilish, antibiotik kerak emasligini tushuntirish va muqobil davo usullarini (ko'p suyuqlik ichish, dam olish, simptomatik vositalar) tavsiya qilish.

4. Ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish:

- Antibiotiklarni qo'llash xulq-atvori va unga ta'sir qiluvchi omillarni chuqur o'rganish.
- Turli guruhlar (tibbiyot va notibbiyot talabalari, turli yosh va ijtimoiy guruhlar) o'rtasidagi farqlarni tahlil qilish.

Xulosa

O'tkir respirator infeksiyalarda antibiotiklarni noto'g'ri qo'llash talabalar va yoshlar orasida keng tarqalgan muammo bo'lib, u jiddiy tibbiy-ijtimoiy oqibatlariga olib keladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu guruhda antibiotiklar haqidagi bilim yetarli emas, o'z-o'zini davolash amaliyoti keng tarqalgan va antibiotiklarga

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-09**

chidamlilik xavfi yetarli darajada anglanmagan. Tibbiyot yo'nalishidagi talabalar nisbatan yuqori bilimga ega bo'lsa-da, amaliyotda ham xatoliklarga yo'l qo'yishadi. Muammoni hal qilish uchun ta'lim va xabardorlikni oshirish, retsept tizimini kuchaytirish, tibbiyot xodimlarining rolini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish kabi kompleks chora-tadbirlar zarur. Ayniqsa, yoshlar va talabalar orasida antibiotiklardan oqilona foydalanish bo'yicha ma'rifiy ishlarni kuchaytirish, ularning sog'liqni saqlash xulq-atvorini shakllantirish kelajakda antibiotiklarga chidamlilik muammosining oldini olishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ne'matov O.S., Umrilloev L.G'. Kattalarda o'tkir yuqori nafas yo'llari infeksiyalarida antibiotiklardan foydalanish: adabiyotlar sharhi. *EJOHNS*, 2026.
2. Odiboh A. Assessment of the Use of Antibiotics for the Treatment of Upper Respiratory Tract Infection (URTI) by Undergraduate Students of the University of Benin. *University of Benin Repository*, 2026.
3. Al-Kubaisi et al. Knowledge, Attitudes, and Practices Regarding Antibiotic Use for Respiratory Tract Infections among University Students. *Antibiotics*, 2022.
4. O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Antibiotikdan oqilona foydalanish bo'yicha milliy strategiya. *Zenodo*, 2024.
5. Haltiwanger et al. College Students' Expectations for Antibiotic Prescriptions for Respiratory Symptoms. *NIH*, 2001.
6. Ukhova E. Knowledge of Therapy for Acute Uncomplicated Tracheobronchitis Among Senior Students of a Medical Institute. *Molodejnyj innovacionnyj vestnik*, 2025.
7. Xo'jaqulov D.A. O'tkir respirator kasalliklar bilan og'rigan bolalarda antibakterial terapiyani tahlil qilish. [Pedagoglar.org](https://pedagoglar.org), 2024.
8. Omran S. et al. Public Knowledge Attitudes and Practices Toward Antibiotic Use Among the Adult Sudanese Community. *Sage Journals*, 2025.
9. Thanusika N., Kalki P., Coonghe P.A.D. Knowledge and Practices Towards Antibiotic Usage in Upper Respiratory Tract Infections Among University

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-09**

Students: A Cross-Sectional Study in a Sri Lankan State University. *Pharmaceutical Journal of Sri Lanka*, 2024.

10.Chinese University Students' Antibiotic Use for Upper Respiratory Tract Infections: A Large-Scale Cross-Sectional Survey. *NIH*, 2020.